

11. Development of organic agricultural land (including conversion land), producers and domestic sales by country and region 2005-2011/ Statistics on organic agriculture worldwide: Excel sheets / <http://www.organic-world.net/statistics-data-tables-excel>.

12. Organic Agriculture and Food Security (IFOAM Dossier 1, 2002). Інтернет-ресурс: www.ifoam.org

13. The World of Organic Agriculture 2011 and 2012 / Statistics on organic agriculture worldwide: Excel sheets / <http://www.organic-world.net/statistics-data-tables-excel>.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013 р.

*

УДК 334.012.61-022.51(477.62)

А.В. ЗБАРСЬКА, головний спеціаліст Департаменту економічного розвитку аграрного ринку Міністерства аграрної політики та продовольства України

Соціально-економічний розвиток малих підприємств регіону

Постановка проблеми. Всі підприємства, які є складовою частиною національної ринкової економіки, залежно від їхнього розміру за загальноприйнятою термінологією поділяють на три групи: великі, середні й малі. Кожна із цих груп має свої специфічні інтереси, що визначають стратегію їх економічної поведінки, відношення до проведення державної політики, до проблем соціально-економічного, політичного і національного характеру.

У цьому зв'язку виникає необхідність детального вивчення, аналізу й оцінки тенденцій розвитку діяльності малих підприємств, тобто в сучасному суспільстві це стає основою для розробки управлінських рішень відносно розвитку малого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нові явища в сільському господарстві, які позначаються на соціально-економічному розвитку села й селянстві, досліджували багато вчених, зокрема: М.Й. Малік [6], В.Я. Месель-Веселяк [7], О.М. Шпичак [8], В.К. Збарський [9], В.П. Горьовий [10], П.К. Канінський [11] та ін. Проте ряд ключових питань соціально-економічного розвитку малих підприємств досліджені недостатньо, або є дискусійними. Відсутність цілісної концепції та системного підходу до розв'язання проблем ста-

новлення й соціально-економічного розвитку малих підприємств зумовлює необхідність наукових досліджень, розробки законодавчої бази та наукового обґрунтування пропозицій і рекомендацій.

Мета статті – аналіз і виявлення актуальних напрямів соціально-економічного розвитку малих підприємств Черкащини.

Виклад основних результатів дослідження. В умовах розширення економічної самостійності регіонів слід відзначити зростаючу роль малого бізнесу для регіонального розвитку. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18.09.2008 р. № 523-VI, малими визначаються підприємства, в яких середня чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції за цей період – 70 млн грн. Це зумовлено тим, що малі підприємства максимально використовують економічний потенціал регіонів, розвиваються в пріоритетних для регіону видах економічної діяльності.

Підприємства малого бізнесу, добре володіючи рівнем попиту на регіональних ринках, виробляють продукцію під замовлення. Вони мають значні конкурентні переваги за невеликих капіталовкладень на одного робітника, а також стабілізують ринок, залучаючи до обороту місцеві ресурси, сприяють розвитку малих міст, зменшуючи

© А.В. Збарська, 2013

транспортні витрати, організують нові робочі місця, тим самим сприяють пом'якшенню соціальної напруги в сільській місцевості.

На Черкащині останніми роками спостерігається стала тенденція до зростання кількості малих підприємств (табл. 1).

1. Основні показники розвитку малих підприємств Черкащини*

Показник	2000 р.	2003 р.	2007 р.	2011 р.	2011 р. до 2000 р., у %
Кількість малих підприємств, усього, од.	5058	5743	6636	7170	141,1
У % до загальної кількості підприємств-суб'єктів підприємництва	82,8	85,7	90,0	91,1	+8,3
У т.ч. у сільському господарстві	265	607	673	717	270,6
Те ж, на 10000 осіб наявного населення	36	42	51	44	122,2
Чисельність зайнятих працівників у малих підприємствах, осіб	38601	46112	49307	47181	122,2
У % до чисельності працівників у підприємствах-суб'єктах підприємницької діяльності	11,9	15,5	25,5	29,5	+17,6
Середньомісячна зарплата одного найманого працівника, грн	141,0	240,8	680,7	1252,4	888,2
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	829,1	1013,5	6527,4	9629,4	у 11,6 р.
У % до обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) по економіці в цілому	11,8	11,5	23,4	18,1	+6,3
Те ж, сільського господарства	223,4	298,5	582,9	1880,7	у 8,4 р.
у % до обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) по економіці в цілому	5,9	7,2	8,8	19,5	+13,6
Фінансовий результат, тис. грн	300,1	300,2	17073,0	202545,7	У 67,5 р.
У т.ч. у сільському і лісовому господарстві та мисливстві, тис. грн	78,9	-3446,9	26364,9	386558,7	у 4899 р.
Підприємства, які одержали прибуток, %	58,3	64,5	70,5	67,6	+9,3
У т.ч. у сільському господарстві, %	64,4	62,3	75,7	86,9	+22,5
Рентабельність операційної діяльності, %	7,3	5,1	4,2	8,4	+1,1
Те ж, у сільському господарстві, %	1,2	-5,2	6,2	25,1	+23,9

*Розраховано автором на підставі: Діяльність малих підприємств: Стат. зб., 2011. – Черкаси, Голов. управ. стат. у Черкаській обл. 2012. – 170 с.; Фінансово-господарська діяльність підприємств Черкаської області: Стат. зб. за 2011 рік. – Черкаси, 2012. – 238 с.

Із даних таблиці 1 видно, що частка малих підприємств у загальній кількості підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності у 2011 році становила 91,1%, що на 8,3% більше, ніж у 2000 році. Із розрахунку на 10000 осіб наявного населення кількість малих підприємств дорівнювала 44 од., що на 7 од. більше, ніж у 2000-му, але на 5 менше, ніж у 2007 році.

Значні зрушення відбулися в сільському господарстві. Обсяг реалізованої продукції у малих підприємствах зріс за аналізований період в 4,8 раза, а рівень рентабельності їх операційної діяльності у 2011 році становив 25,1%, тоді як у сукупності малих підприємств регіону цей показник був на рівні 8,4%.

Динаміка основних показників діяльності суб'єктів малого бізнесу у розрізі районів області за 2006 і 2011 роки відображена в таблиці 2.

2. Розвиток малих підприємств сільських поселень Черкаської області (в розрізі районів)*

Район	2006 р.			2011 р.		
	кількість малих підприємств	із розрахунку на одного найманого працівника		кількість малих підприємств	із розрахунку на одного найманого працівника	
		обсяг продаж, тис. грн	фінансовий результат, грн		обсяг продаж, тис. грн	фінансовий результат, грн
Городищенський	112	55,9	731	110	79,0	3868
Драбівський	81	42,9	606	88	98,1	11339
Жашківський	141	104,4	-715	139	211,6	9433
Звенигородський	93	56,2	-708	110	96,1	7830
Золотоніський	80	54,6	673	88	83,9	486
Кам'янський	109	47,9	714	89	86,2	4760

Канівський	62	61,1	-2435	69	84,4	5667
Катеринопільський	55	68,4	1783	58	105,6	7084
Корсунь-Шевченківський	118	79,2	6180	138	134,4	16180
Лисянський	72	118,3	-1434	74	83,6	4155
Маньківський	75	83,2	772	72	184,6	10323
Монастирищенський	110	72,5	77	115	217,1	5527
Смілянський	62	27,8	-5748	83	66,0	3429
Тальнівський	105	37,3	2587	106	90,2	3706
Уманський	115	78,2	-13964	134	155,4	7324
Христинівський	72	71,3	294	80	131,0	2935
Черкаський	327	154,2	-440	341	175,8	32133
Чорнобаївський	100	92,6	-458	105	149,0	261
Чигиринський	106	45,6	2679	111	88,6	3983
Шполянський	114	35,8	613	105	79,4	7780
Усього по області	2109	69,4	-131	2215	120,0	1790

* Розрахунки автора на підставі Статистичних збірників «Діяльність малих підприємств» Черкащини за відповідні роки;
1 без малих підприємств міст області.

Головним управлінням статистики в Черкаській області перераховуються показники останніх шести років. Це здійснюється для забезпечення порівнянності основних показників діяльності малих підприємств за 2006-2011 роки. Однак нині відсутня офіційна інформація щодо багатьох показників діяльності малих підприємств.

Проведені розрахунки показують, що показники діяльності малих підприємств у більшості районів області за 2006-2011 роки, зростали. Це пов'язано з прийняттям таких правових актів: Законів України «Про державну підтримку малого підприємництва» та «Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого бізнесу», Господарського кодексу України, що сприяло легалізації діяльності малих підприємств. Деяких змін зазнав сектор малого бізнесу із прийняттям Закону України «Про розвиток і державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22 листопада 2012 року за № 4618. Змінені окремі критерії віднесення підприємницьких структур до малих, виділяються суб'єкти мікропідприємництва тощо. Пояснюється це необхідністю приведення національного законодавства щодо малого підприємництва до євростандартів.

Процес розвитку малого бізнесу регіону характеризується непропорційним розподілом малих підприємств як за видами економічної діяльності, так і за географією. Наприклад, у 2011 році у структурі кількості підприємств малого бізнесу регіону переважали сфери діяльності невиробничого характеру – ті, що мають швидкий оборот ко-

штів, не потребують великих матеріальних витрат та інвестицій: оптова й роздрібна торгівля (38,6%), операції з нерухомістю, надання оренди майна та послуги юридичним особам (22,9%). Визначено, що в промисловості діє 14,9% усіх малих підприємств, а будівництвом займається 11,2% суб'єктів малого бізнесу. Така сама ситуація спостерігається за чисельністю зайнятих у малих підприємствах й обсягами реалізованої ними продукції. В малих підприємствах сільських поселень зайнято близько 14% осіб, проте у структурі обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) регіону ці підприємства мають від 13,8% (Христинівський район) до 75,6% (Смілянський район), а в середньому по регіону – 29,9%. Якщо в цілому малі підприємства Черкаської області в 2011 році одержали чистого прибутку 145,0 млн грн, то малі підприємства сільських поселень регіону – 381,9 млн грн прибутку, а рівень рентабельності операційної діяльності їх становив 25,1%. Практично всі малі підприємства сільських поселень закінчили 2011 рік із прибутками.

За територіальним розподілом найбільша концентрація робітників малих підприємств спостерігається у м. Черкаси – 45,2% усіх зайнятих у малому бізнесі області.

У 2011 році вперше за останні шість років у цілому по економіці області спостерігається прибутковість операційних витрат на одиницю реалізованої продукції: на 1 грн реалізованої продукції (робіт, послуг) витрачено в середньому по області 99,8 коп. витрат (у 2009 р. – 103,6 коп.).

Найбільші збитки (сальдо) понесли підприємства, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 185,2 млн грн; більше як по 30 млн грн збитків понесли промислові підприємства, готелі й ресторани. Малі підприємства, зайняті у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, навпаки, досягли найкращих фінансових результатів, наростивши свої прибутки. Вдвічі поліпшили результати своєї діяльності малі підприємства фінансової сфери, одержавши 31,9 млн грн прибутку.

Необхідно зазначити, що на відміну від малих підприємств, розміщених у містах, у сільських поселеннях області переважна їхня кількість прибуткова за практично всіма видами економічної діяльності.

Висновки. В умовах макроекономічної нестабільності та впливу негативних факторів на кінцеві результати малих підприємств регіону необхідно передбачити такі основні заходи:

сприяти розвитку співпраці між усіма організаційно-правовими формами господарювання регіону;

забезпечувати малі підприємства матеріальними ресурсами на пільгових умовах;

збільшити обсяги пільгового кредитування малого бізнесу за програмами міжнародних банків, фондів розвитку й підтримки підприємництва;

зменшити загальне податкове навантаження на малий бізнес за рахунок ставок окремих податків, звільнити від сплати деяких податків і платежів;

уточнити й реалізувати програми підтримки малого бізнесу на регіональному та районних рівнях;

посилити освітній рівень власників підприємницьких структур, практикуючи проведення тренінгів, районних і регіональних нарад, конференцій тощо.

Саме цим аспектам необхідно приділяти найбільшу увагу в подальших дослідженнях проблем розвитку малого бізнесу Черкащини.

Список використаних джерел

1. Статистичний збірник «Діяльність малих підприємств» 2009. – Держкомстат України, Головне управління статистики у Черкаській області. – Черкаси, 2010. – 168 с.
2. Регіональний розвиток Черкаської області за 2010 рік. Стат. зб. – Держслужба статистики України, Головне управління статистики у Черкаській області. – Черкаси, 2011. – 392 с.
3. Статистичний щорічник Черкаської області за 2010 рік. – Держслужба статистики України, Головне управління статистики у Черкаській області. – Черкаси, 2011. – 548 с.
4. Фінансово-господарська діяльність підприємств Черкаської області. Стат. зб. за 2010 рік. – Держслужба статистики України, Головне управління статистики у Черкаській області. – Черкаси, 2011. – 228 с.
5. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів малого підприємництва» 2010 рік. – К.: Держкомстат України, 2011. – 188 с.
6. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С.51-55.
7. Месель-Веселяк В.Я. Аграрний сектор економіки України (стан, минуле і майбутнє) / за ред.: П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова; моногр. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 1008 с.
8. Шпичак О.М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами – витрати, ціни, ефективність: моногр. / О.М. Шпичак, І.В. Свиноус. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 300 с.
9. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 129-136.
10. Горьовий В.П. Проблеми поєднання малих, середніх та великих підприємств / В.П. Горьовий, В.К. Збарський // Агроінком. – 2007. – № 7-8. – С. 54-62
11. Канінський П.К. Організаційно-економічні засади соціального розвитку села / П.К. Канінський // Агроінком. – 2007. – № 1-2. – С.85-87.
12. Baumol W. The Free-Market Innovation Machine: Analysing the Growth Miracle of Capitalism. – Princeton: Princeton University Press, 2002. – 342 p.
13. Scherer F., Ross D. Industrial Structure and Economic Performance. – Boston: Houghton Mifflin, 1990. – 459 p.
14. P. Santacoloma, A. Rottger, F. Tartanac. “Business management for small-scale agro-industries” / Food and agriculture organization of the united nations. Rome, 2009 – 112 p.
15. Peter Fellows, Alexandra Rottger. FAO.2005. Business management for small-scale agro-processors. AGSF Working Document No. 7, Rome.
16. Fellows, P.J. & Axtell, B. 2001. Opportunities in food processing – setting up and running a small food business. Wageningen, Netherlands, Technical Centre for Agricultural and Rural Co-operation.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2013 р.

* * *